

הרולד שימל: דמות הסופר העברי: נח שטרן

אַיני יודע אם בן-בית אני
או בן-בלי-בית.

פרץ מארקיש

אַמְרָנו, לְמַשָּׁל, לְשִׁלּוֹחַ אוֹתָךְ
אַמְרָנו, לְמַשָּׁל, לְשִׁלּוֹחַ אוֹתָךְ
אֶל לֵב הַמְדַבֵּר...

בן אשברי

אי־בזה ייחודו של אדם והתפתחותו מתנג־
שים. כל אמן מרגיש בכך. בלשון "ניו־
יורק אַקְשָׁן פּיינטרס" בשנות החמישים:
משנה סגנון משנה סגנון־חיים. הטראומות
של היצירה פולשות אל החיים. מי שנתקע
בשלב של מעבר נמצא לכוד ומעוכב בין
מדורי כור־המצרף של הרוח. חייב אדם
לקיים את הישגי אמנותו הפרטית. אדם
דבק בגלעין האינדיבידואלים שיצר בעמל
כה מדוקדק. אם, לעומת זה, אינו מסתכן
בשינוי, הריהו מתחייב בנפשו. האמן הטעון
כשרון כחשמל משול לבתולה נצחית זו
הטעונה כוח־המין שבה. שקספיר הקדיש
מחצית כליל־הסונטות לבושא זה.²
כשאתה עוקר באחת לעולם הספרות העברית,
להשתרגויותיה ולגידולה הטרו־פיסטי,³ אתה
מוצא עצמך בלבו של פרח־הלזטוס, יושב על
הסלע שמתחת לכיפה, פשוטו כמשמעו. אם
נבחר לנו בשרירות־לב שנה מהלכת־קסם
כשנת 1900, נמצא את מפת־העולם הומה
ומהמה יהודים נודדים הדוברים בשבעים
לשון וכותבים אידיש ועברית (בעיקר) ומו־
ציאים לאור ז'ורנאלים ושבו־עונים ועתונני־יום
ושנתונים – מופיעים וחדלים ומשנים מקום
במהירות הבקטריות, וציון עדיין אינה המר־
כו. עליות־הסטודיו המוארות של ציירי ניו־
יורק עדיין לא באו לעולם. נערים יהודיים
אלה, לימים אנשי רוח וספרות, היו טרובא־
דורים ללא מסורת, או כאותם אביונים במ־

קאמה העברית בימי־הבינים, עלובי־עולם
הסמוכים לשעה לשולחנו של בעל־הבית.⁴
ויעידו המחברות והיומנים וכתבי־היד מן
השנים ההן. כתבי־ידו של דויד פוגל, הזעיר
(לחסוך מקום) והמדוקדק, בדין משחימה על
דפים מסורגלים בלים שנדחסו בכיסי המ־
עיל. מהדורות ראשונות שניצלו מנחשול
ההוריקן ולאחר הסער הגיעו בסירה לחוף
מבטחים, הן בגדר "לא במצב" בלשון אס־
פני העתיקות. ראשיתן בספריות־השאלה
עבריות, וגלגוליהן מעיר לעיר עם המלחמה
– חותמות ללשונותיהן, יד הצנזור, הערות
בדין משל מבקר דעתן, ואי אפשר בלא
טורי־מספרים עקומים, והשיר הראשון הנס־
פח (בעפרון), ארגון־ההצלה, ולא־לבסוף
הקיבוץ, או סוחר בספרים משומשים בתל־
אביב. שנת 1901 היא כמאה השמונה־עשרה
ל"חיים כתקנם" של ספר אנגלי, למשל.
כטיפוסים בסיפורי ברנר הספרים האלה
הם זקנים קודם זמנם, "יהודי בן שלושים!"
איש זקן.⁵

עקירות זו היתה רונחת כשפעת בילדותם
של הסופרים האלה. זעזוע ארץ־ישראל היה
טמון בעתידו של כל אחד מהם, אותם חבלי־
הסתגלות הטבועים בעקירה מ"אהבת ציון"
נוסח המסורת או אברהם מאפו, אל יפו או
רחוב יפו בירושלים. לא היתה חסינות מפני
הזעזוע הזה, אף על פי שמכתבים חזרו מיד
ליד, נוסעים חזרו, והפתיות, מלידה, אינה
מתכוננת היהודי. כבר היתה נטושה מלחמת־
הלשונות, ולא בלבד בין העברית והאידיש
במחנה הסופרים. גדול המבחר לאומה גמי־
שה זו. רוסית של פטרבורג,⁶ ניו־יורקית של
כור־ההיתוך,⁷ גרמנית של לייפציג, ברלין
ופרנקפורט, רבות הדוגמאות, והזריות
שברב־לשוניות זו עדיין מהלכות בראש חו־
צות. שאלון של אגודת הסופרים העברים
משנות השלושים שואל: "באילו לשונות
אתה כותב?"; ותחת שמי התכלת של ישראל
בשנות השבעים רבים אנשי־הרוח הנודעים
שעדיין ניכרת בלשונם אותה שפת־אם
משכבר, או שפה קנויה מלימים.

אותו עניין פעוט של ההברה הנכונה בעברית
היה סיוט להרבה משוררים שפניהם ציונה.
האשכנזית, שמקצבה הלומי וכבד כגלגלי
הרכבת, וניגונה כתפילה ושיר־ערש, או

הספרדית, "ההטעמה הנכונה", הקשה כל-כך לשיבוץ במחזרות של אידיש שוטפת. עדיין אתה מוצא אותן כוסות עבות שעליהן הכתובת העגולה: "עברי דבר עברית".

והמהומה והשמות שצמחו מזה – מהדורות ורועות כוכבים לציין את המבטא הנכון, או הערת משורר: "כל הפיוטים... נקראים בנגינה הנכונה",⁸ וחיכיי צפרים מקפידים בלשונם לקריאה הנכונה לערך! סופרים קשישים כותבים מחדש כרכים שלמים של שיריהם, מחבלים בהם בשקידה, למהדורת "כל כתיב" ש"תשמור אותם" לדורות הבאים.⁹ האירוניה, כגון זו שבשינוי השמות לשוא (שמעונוביץ, לימים שמעוני, עכשיו שוב שמעונוביץ; ברדיטשבסקי, לימים בנגוריון, עכשיו, כמובן, ברדיצ'בסקי) – האירוניה פעלה את פעולתה, והאוניברסיטאות משכפלות מהדורות ראשונות נדירות לסטודנטים המבולבלים.

"החלום הגדול / של האנשים הקטנים", חלום ארץ-ישראל, לא העמיד סופרים גדולים. ביאליק כתב את רוב שירתו קודם שראה "עץ-הדר קטן, לא תנ"כי" בשלהי העשור הראשון של המאה. המשוררים שנשברו בעקירה ממקום למקום אינם פחותים מאלה שידעו פריחה (מאלה יזכרו שלונסקי סולל-הכבישים, או אבות ישורון, הוא יחיאל פרלמוטר, לנוכח חגיגות הגמל). כמה מעלות טובות למקום עלינו, וכי לא דיינו שגנסין ופוגל ולנסקי כתבו עברית, אף-על-פי שלא הוציאו ממצרים? אחד האחים לאנגר נשאר בבית וקנה לו את מקומו בספרות הצ'כית, אחד שב לציון ברחמים וסופו היה עגום, אף זכה לחוברת דקה "מעט צרי",¹⁰ והשלישי ודאי נכנס לעסקי האב. ומי יטען שיש להצטער על כוח-המשכ"נע הכושל של מאכס ברוד המנות, כשביקש להביא לירושלים את קאפקא עצמו, שאפילו למד עברית, כמו יצחק בבל מאודיסה, או לפליאתם של אחדים, המשורר היהודי בשפה הגרמנית פאול צלאן, שסופו העגום מצטרף לרשימה ארוכה, והעברית הרדומה שלו. יש הנולדים שחיניים, דויד פוגל נתהנה מטעם גלותו, אוהב שרות ואחוז היה, ונדד בערים. וינה ופאריס היו האקלים העדיף בעיניו, וחייה-הכרך היו מקום חיותו. כשהגיע

אל "תל-אביב הקטנה" ב-1929, מן הסתם נתבדחה דעתו עליו. כשהוצעה לו משרת מורה בגימנסיה "הרצליה", ביזמת שמעון נוביץ, דחה את ההצעה בנימוס. ישיבת ארץ-ישראל שלו נמשכה כדי שהות לחוות בתקרף פה דהויה אחת של עונות השנה.

גנסין בא והלך, ברנר בא ונשאר. עגנון בא ויצא וחזר ונשאר, וכמוהו גם ביאליק. אורי צבי גרינברג עזב את חוג האידישיסטים שלו בבתי-קפה של סופרים, שיעצו לו להיזהר. הוא זוכר מאותן שנים ראשונות את יעקב שטיינברג, שאף הוא, כמוהו, בא ונשאר. אברהם סונה (הוא אברהם בן-יצחק) בא ולא הרגיש מעולם כבתוך שלו, ותפוקתו היתה זעומה עד כדי להעמידו כאגדה וכמקרה מוזר. מעולם לא ידע פריחה כאן. אלזה לאסקר-שילר באה, והדר שפיצר פירסם את שירתה החדשה בגרמנית, בירושלים. המשורר עמיחי, שתירגם לקט משיריה, זר כר שבילדותו הרים אבן לידות בה. התרחבות האוניברסיטה מן הסתם הקלה על אחרים למצוא את מקומם, כמו לאה גולדברג. היא זוכרת את סונה ולאסקר-שילר בספרה "פגישה עם משורר", ובגימנסיה בקובנה אף למדה מפי אותם המורים שלימדו את נח שטרן.

ב

"פה בישראל, או פה במזרח הקרוב? קרוב למה?"
רוברט לואל¹¹

אדם כותב על נח שטרן בדחילו. הוא לא ירשה חלקת-כתיבה. הוא חורק בשיניו לכל סלחנות ורחמים. החיים שנקפדו מלאים היו ואפייניים – משבט המתאבדים הוא, כקודמו, המבקר הלמדן פייטלסון, שאת תולדות חייו הקצרים כתב לחובר בצחות כה רבה.¹² מששולח לעולם בכוח מוחו היהודי העצמאי, הוא משתכר למחיתו, "יתום" ורווק שכמוהו, בחריצותו ובעקשנותו. בן ארבע-עשרה הוא סופג את זעזוע קובנה בקריאתו בספרים. עד מה היטיב להסתגל אל קנדה בהיותו בן שבע-עשרה ניכר משיריו על אותה תקופה – יש בה צלילות וכוח-הגידוד בנוסח העולם החדש.¹³ בעוד שנה, לאחר שעבר את מחסום בחינות-הכניסה, הוא סטודנט שנה א' במכלל

גירסה זו של הבריאה לא זו בלבד שהיא אוניברסלית, אלא אף מעמידה מושכל ראשון לתולדות עם ישראל.

התנועה נעשית תגובה תתאית של האדם בעולמו של נח שטרן, והחיקוי המודגש של תנועה זו מעמיד את הרעיון המרכזי בשיריו. הדחיסות, או הערפול, בשיר כמו "מכתב-בינים", מתרבים והולכים מחמת מעשי-סר-טים כגון המרָאָה לאחור (פלאשבק). המראה הנמוג, המראה למקוטעין, והמראה המוסגר, אתה מוצא שם התערמות ופריה-ורביה של דימויים. הללו מתנגשים ומתגודדים הרבה קודם שהמשורר משמיעם לאזניו, עד שמש-תווה לשורה צביון תועה ומשונה משלה. כמכוניות חמקניות של לונה פארק הניצתות ופועלות זו על זו, או כדימוי מן המחזור "משירי קנדה":

וּכְמִלְצָרִים דְּחֹפִים נְחַפְּזוּ עֲנָיִים

דבקות זו במהירות הנעה ונענה של דמינו האינטלקטואלי המובהק, היא המשכנעת. במ-טאפורות יש מן הצלילות והשמחה העצמאית שבהבהרה הפילוסופית. עצם תנופתו של השיר דוחפת אותו ופורצת לו מבואות סתו-מים ודרכי עקיפין של פולמסנות.¹⁶

לעתים רחוקות מתגלה שטרן כאומן בקי במלאכתו, והמפלט שמוצאת לה הביקורת בבידוד "שורות טובות" לא יצלח לגביו. מראשיתו נתברך בכשרון לקוצר-הנשימה של האימאז'יזם, והוא פונה עורף לתפיסת-המועט. וחושו לא הטעה אותו. המיניאטוריות אמנם מכסה על קללת האוזן הקהה, אבל עלולה היא אף לעצור את עצמת ההסתערות של מיטב שיריו. אין בו הדקות או הסבלנות של האימאז'יסט המובהק. השורות כאילו אינן משתבצות במקומן בקלות, פני השטח מבותרים מחמת התוהו-וובוה שבמוח ישר מדי. הריהו משורר קטן על פי אמת-המידה שקבע ייטס באמרו: "המשוררים הגדולים הם השקרנים הגדולים". המסכה או ה"פרסו-נה" זרה לו כמו הטכניקה הסיפורית של "הסיפור הקצר" בנוסח ראשית המאה. שלי-תתו היא שליטה על נושא ותוכן, ורק עצמת ריכוזה של הפעילות היא הכופה בפעולת-גומלין את השליטה על החומר. בזמן שהמי-קוד הוא מפסימלי, השטח זוהר, אבל לעולם

לת הרוורד בקמברידג'. מהיותו צעיר מלהי-מנות עם ההגירה הגדולה של פשוטי-עם, נמנע ממנו כתם הכינוי "גרינהורן", והריהו מלומד אורח בין מלומדים. הפרופסור וולפ-סון מקרב אותו, ויש קהל לשיריו העבריים, ובינתיים הוא מרחיק אל מעבר לאידיאלים הספרותיים של קובנה, ומעמיק אל תוך המשברים הראשונים של ה"ניו קריטיסיזם", המתחיל לגאות באותו זמן. אף על פי כן מתקיימת בידו נאמנותו לאידיאלים הצינוניים של נערותו, והוא פעיל בחוגי סטודנטים הנוטים לארץ-ישראל. שירתו, המתפרסמת ב"הדואר", שואלת את הקול האילם שב-"פרלודים" של אָלֵיט, וכמה מהלכות "עשה" ו"לא תעשה" של עזרא פאונד, במאניפסט המהפכני שלו. משסיים את לימודי הבי אָ, מוענק לו הפרס הספרותי ללימודי התואר הראשון, ומילגה ללימודי התואר השני באו-ניברסיטת קולומביה בניו-יורק העיר. השנה האחרונה בניו-יורק נשארת לוטה בערפל, מחמת חסרון דף בעדותו של שטרן במשפטו בשנת 1953, השמורה ב"גנזים".

המאורע המכריע בעיני נח שטרן, ונושא מיטב שירתו, הוא עלייתו לארץ-ישראל ב-1935. "מכתב-בינים", האמביציוני בכל שיריו, עוסק במפורש בעקירה אחרונה זו ומתחקה אחר נדידתו חסרת-המנוח בתל-אביב, בקיבוץ ובירושלים. הנדודים, שכל-עצמם מקריים בעולם, נדונים עכשיו במבו-כה מתוך כוונה ומשמעות כמעט מטאפיסית. אם תשכחהו ירושלים, אם ישכח הוא את קולה הקורא, יהיה הכשלון חרוץ, ללא תקנה.

משה אל נתן,¹⁵ ה"פרימיטיב" הירושלמי, אמר לי פעם אחת שהחוש הראשון של אדם הוא החוש לזחול ממקום למקום – בחינת מעשה אדם הראשון. כשאנו מזדקפים על שתיים ומהלכים על פני קרום-האדמה רחב-הידיים, מניע אותנו הדחף האינסטינקטיבי אילך ואילך. כשורות הפתיחה בשיריו של שטרן, "מכתב-בינים":

שָׁנִים עוֹבְרוֹת כְּרוֹחוֹת עַל פְּנֵי הָעוֹלָם
מוֹלְדֵת-עֵרִים לְכָל הַתָּיִם.

אינו נוטה ל"החלקה". מה שחיסר שטרן בכבודת האוזן, מילא בכוח-המרגיש האינ-סטינקטיבי בריקמה – אתה מוצא אצלו מכפ"לזת של הפשטה ומובלעות של פירוט מילולי שאולי אין כמוהן בשירה העברית. תפיסתו הפיסית בישות הסלעית של המלים היא המנחה אותו. החספוס תובע עירנות, ואילו השטח ה"מעובד" בקפידה הוא כמדומה מחיר החיווי האינדיבידואלי. משל כאילו כתב שטרן את שיריו באיזו לשון אחרת, וחזר ותירגםם לעברית כדי להרחיק מציורופי-מלים מן המוכן ולפוררם. יש שהתנועעות יתירה על המידה מוליכה אל הגרוטסקי-כמעט, כמו באחרונה משתי השורות הללו מתוך "הסופר":

הָפָה קְמוּץ, שְׁמוּט־קְצוֹת, הָדָם קָפוּא וְחֻמוּץ,
הַרְגִילִים פּוֹסְעוֹת, הַשּׁוֹקִים נוֹשְׂאוֹת אֶת הַיּוֹף
עַל-פְּנֵי חוּץ.

שיר כמו "אהבת אמו" שייך למסורת של שירת-חזון שהיא עתיקה מ"ארץ השממה" לאליוט. יש בו מן הפראות התיאטראלית של "Maud" לטניסון, ויפה לו המטבע שטבע טניסון – "מונדרימה". השגיון ממעמקים הוא הכופה-כשד את השיר ומנחה את הבהוביו הציוויים המפורשים מדי. שטרן משחרר נברוות בחוסר-טאקט להכעיס, כמגרש די-בוק. השיר הוא לו בעת אחת "חזון החטא" ו"היכל האמנות", והוא מטפל בחמרים נוראי-הוד כגון שאתה מוצא אצל ד. ה. לורנס. מראשיתו עומד השיר בסימן הצורה המסור-קסת "אהבתו", וזו מוליכה אותו בעקשנות אל האגרוף הקמוץ של החתימה.

ג

"בא הנמר אל התיבה ולא הפך חברבורותיו".
רוברט לוואל

שורה זו של רוברט לואל יפה היא לכאורה לצד הפרובלמתי בחיי נח שטרן המשורר, ואף על פי כן אין היא קולעת. כמה תרבויות אפשר לקנות ולפרוק, כמה חדרים שכורים, יבשות גשורות בחיי אדם? הרבה, אין ספק, ואף על פי כן... עניות ויראת-שמים של ילדות במרוצה; אמביציות

נעורים בעיר נאורה; בדידות עירומה של קנדה; הצלחה בהרווד האריסטוקרטית-לעילא של ניו אינגלאנד; ניו-יורק העיר; "תל-אביב הקטנה" בארץ-ישראל; שירות צבאי באירופה של היטלר; קרתנות מובהקת של קיבוץ רמת-רחל (דברי ההאשמה שלי מתבססים על עדויות חברים במשפט נח שטרן: ה"לא-נורמליות" שבאי-הסדר בחד-רו, ה"לא-נורמליות" שבטיולי-חצות שלו, בתשובות של פיזור-הנפש לשאלות של ניו-מוס); "פשעו" ובידודו בבית-המשפט (בהע-רותיו בעפרון לרשומות בית-הדין מעיר שטרן במרירות שאין פגישת-דעים בינו ובין עורך-הדין שלו. והיכן עדויות ההגנה? ועד-אופי לטובתו?); השנים בכלא רמלה (וה-טופס ששרד מעתון הכלא שערך, ותריסר רישומים של אסירים ישנים, קוראים, כות-בים מכתבים, משועממים); ולבסוף השנים האחרונות, שאין מהן תעודות:

כָּל אֶבֶן – שְׂדֵה, או שְׂדֵה-מוֹקְשִׁים לֹא מְסַפְּצִין¹⁵

בדברים שכתב על התאבדותו מפר עתונאי, הזכיר מאה טפסים שנערמו בחדרו של שטרן, טפסי תרגום של "ארץ השממה" לאליוט, שהדפיס באורח פרטי, וקיוה, כך כתב, להי-עזר בהם לפרנסתו. איפה הם עכשיו?

ה ע ר ו ת

1 האפוריום הוא של רוברט מאתרולס. אני מביאו מן הזכרון.

2 עיין סוגיה 94:

They that have power to hurt, and will
do none,
That do not do the thing, they most do
show...

וסיימה:

For sweetest things turn sourest by their
deeds,
Lilies that fester, smell far worse than
weeds.

הניתוח המזהיר של הדחף הציוני בשירו של נח שטרן "מכתב-ביניים":

בְּדַחַף הַמְשֶׁף אוּ טְרוֹפִיזְמִים אֲדִיר־אֵל
מולֶדֶת-מְסֻרֶת

פנים מעניין לערוך השוואה. הנה, למשל, שורות הפתיחה, מ"לילי חורף" (מוקדש לי"ח ברנר) בתוך "גבעולים", ורשה תרע"א, עמ' 100:

לא ידעתי מחנה יותר עֶצֶב
מְלִילי חֶרֶף בֵּין הַהָרִים,
עַת בְּדָד תֵּשֵׁב בְּעִנְיָה,
מִרְחֵבֵי עוֹלָם נִבְדָּל, וּמִסָּבִיב
רַק אַדִּים קָרִים חֲסָרֵי צֶבֶע,
כְּקָרְעֵי שְׁעָפִים כְּבָדִים, דָּם נִמְשָׁכִים,
מְתַיְחָדִים לֹא לְרִצּוֹנָם, וּמְתַפְרָדִים –
וְאִין מִפְרִיד וְאִין יוֹדֵעַ לְמָה.
וְנִדְמָה לָךְ: הֵם נוֹאֲשׁוּ וְהַ כִּמָּה
מִמָּצָא אֶת אֲשֶׁר בְּקִשּׁוֹ, וְהָמָּה הוֹלְכִים
אֶל-אֲשֶׁר יִלְכוּ... אֵף בְּאֲשֶׁר רַק יִגְעוּ,
וְהִשְׁרוּ עָלָיו חֲלוּמָם, חֲלוּם קִפְאוֹנָם,
חֲלוּם שֶׁל עוֹלָם מוֹרָ לָךְ, – וְלְמָה
הוּא מְעִיק כֹּה עָלֶיךָ בְּעֶצְבוֹנוֹ,
וְיִמְלֵא לְכִבְבְּךָ כְּבֹד שְׂמֻמוֹנוֹ?

והשווה רציפות כזאת אצל נח שטרן: "יום חורף, ילדות בחדר" (עמ' 26-27), ואפילו "מכתב-בינים".

17 רוברט לואל, World War I, 1916 (Lines from Israel)

4 צרתם מזכירה את השליחים במשל של קאפ-קא. יש לזכור שהמטאפיסיקה של קאפקא מתארת קודם כל מצב יהודי, וממנו משתמע "מצבו של האדם".

5 עיין נתן זך, "החלי ומתק-השפתים [על י"ח ברנר]" אמות, א'.

6 עיין הרומן האוטוביוגרפי-למחצה של אליש-בע, "סימטאות", תל-אביב 1929. שם עומד הגיבור לפני ברירה משולשת: עברית, אידיש, או רוסית.

7 עיין אצל עורך העתון האידי אברהם קאהן: "The Rise of David Levinsky" (אנגלית).

8 יהודה קרני, "בשעריך מולדת", תל אביב תרצ"ה.

9 דברי מכוונים בעיקר כלפי ולמן שניאור. 10 כרך כתביו של מרדכי גיאורג לאנגר, שכונס לאחר מותו בידי מכס ברוד, מוסד ביאליק, 1943.

11 בתוך Sands of Desert, עמ' 70, Notbook 1967-1968, הדפסה שניה 1969, ניו יורק. שתי הסונטות Lines from Israel זמנן מביקורו של לואל בארץ ב-1969. בהמשך Sands of the Desert נאמר: the province, still provincial, prays to One God who left his footmark on a field of blood...

12 הקדמת פישל לחובר לכתבי פייטלסון, ור-שה 1914.

13 עיין "כניסה לגוף הרים" מתוך "משירי קנ-דה":

תְּכָלִים מַעֲבֵר לְכַחְלִים, הָרִים מֵאַחֲרֵי הָרִים

14 נח שטרן נשפט והורשע על נסיון לחנוק חבר קיבוץ רמת-רחל בירושלים, בשעה 4:30 אחר חצות, ביום 20.6.53. שטרן כפר בהאשמה ועמד בטענתו גם לאחר ששוחרר מכלא רמ-לה. בשל מבנהו הנפשי המורכב קשה להכ-ריע בדבר אשמתו או חפותו על פי רשומות בית-המשפט.

15 הצייר משה אל נתן, שנפטר בירושלים ב-1970. לאחר מותו הוצגו יצירותיו בגלריה אנגל, בירושלים, באפריל 1970.

16 נח שטרן מדבר על חובו ליעקב פייכמן, במ-סה שבכתביו הכנוסים (נח שטרן, בין ער-פלים, שירים, תרגומים ורשימות, הביא לבית הדפוס והקדים מבוא אברהם ברוידס, הוצ-את אגודת הסופרים ומחברות לספרות, תש-כ"ו). השורות של פייכמן, כשורה ארוכה בנ-שימה ארוכה אחת, אפשר שהשפיעו, ועל כל